

Μάρθα Γρηγορίου-Ιωαννίδου

*Η βυζαντινή εκστρατεία κατά των Νορμανδών στην Ιταλία
επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού (1143-1180).*

*Μερικές παρατηρήσεις στην αφήγηση του Ιωάννη Κίνναμου
και του Νικήτα Χωνιάτη*

Μετά το τέλος της δεύτερης Σταυροφορίας (1148) και την αποχώρηση και των τελευταίων σταυροφορικών δυνάμεων το κύριο ενδιαφέρον της εξωτερικής πολιτικής του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού στρέφεται στη Δύση. Άμεσοι στόχοι της η ανάληψη στρατιωτικής επιχείρησης εναντίον των Νορμανδών της Ιταλίας, η κατάλυση του εκεί κράτους τους (στην Κ. Ιταλία και Σικελία), με συνέπεια την οριστική εξουδετέρωση του νορμανδικού κινδύνου, και παράλληλα η πραγματοποίηση, με την ανάκτηση των ιταλικών εδαφών, του παλαιού και ύψιστου στόχου της βυζαντινής πολιτικής: της αποκατάστασης του ρωμαϊκού κράτους στα παλαιά του σύνορα.

Τα γεγονότα των βυζαντινο-νορμανδικών σχέσεων κατά το διάστημα 1147-1158: η κατάληψη της Κέρκυρας από τους Νορμανδούς (1147), η ανακατάληψή της (1149), οι διπλωματικές επαφές και συμφωνίες με τους Γερμανούς ηγεμόνες Κορράδο Γ΄ και κατόπιν Φρειδερίκο Α΄ Βαρβαρόσσα, οι προετοιμασίες και τα εμπόδια για την άμεση πραγματοποίηση της ιταλικής εκστρατείας από τον Μανουήλ (εισβολή των Κουμάνων, πόλεμοι κατά των Σέρβων και Ούγγρων), οι επιχειρήσεις του νορμανδικού στόλου εναντίον των βυζαντινών παραλίων, η διεξαγωγή της ιταλικής εκστρατείας και το άδοξο τέλος της που επισφραγίστηκε με την βυζαντινο-νορμανδική ειρήνη του 1158, εξιστορούνται από τους δυο σημαντικότερους ιστορικούς συγγραφείς του 12ου αιώνα, τον Ιωάννη Κίνναμο και τον Νικήτα Χωνιάτη.

Ο Ιωάννης Κίνναμος, γεννημένος μετά το 1143, έζησε στην αυλή του Μανουήλ Κομνηνού, όπου εκτελούσε καθήκοντα «βασιλικού γραμματικού», και συνόδευσε τον αυτοκράτορα στις εκστρατείες του στην Ασία και την Ευρώπη. Ο Κίνναμος, του οποίου το ιστορικό σύγγραμμα «Ἐπιτομή» καλύπτει την περίοδο 1118-1176, θεωρείται ότι συνέγραψε το έργο του αμέσως μετά τον θάνατο του Μανουήλ και ότι το τελείωσε μετά την πτώση του Ανδρονίκου Α΄ Κομνηνού το 1185¹. Ο νεότερός του Νικήτας Χωνιάτης (γεννήθηκε γύρω στο 1155 στις Χώνες της Φρυγίας)² διετέλεσε επίσης «βασιλικός ύπογραμματεύς»

1. F. Chalandon, *Les Comnènes II: Jean II Comnène (1118-1143) et Manouel I Comnène (1143-1180)*, Paris 1912, σ. XIV-XV (στο εξής: F. Chalandon, *Comnènes*). – H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία. Ἡ λόγια κοσμική γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τόμ. Β΄, ελλ. μετ. Αθήνα 1992, σ. 238-239 (στο εξής H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία*).

2. Για το έτος γέννησής του βλ. J.-L. van Dieten, *Niketas Choniates. Erläuterungen zu den Reden und Briefen nebst einer Biographie*, Berlin 1971, σ. 18-20 (στο εξής: J.-L. van Dieten, *Biographie*). Το έτος θανάτου του τοποθετείται μετά την άνοιξη του 1217. Βλ. V. Katsaros, «A Contribution to the Exact Dating of the Death of the Byzantine Historian Nicetas Choniates», *JÖB* 32/3

στην υπηρεσία του Αλεξίου Β΄ Κομνηνού, ή ίσως του Μανουήλ Α΄³, και κατέλαβε ανώτατα αξιώματα στα χρόνια των Αγγέλων.⁴ Το ιστορικό του σύγγραμμα «Χρονική διήγησις» παρουσιάζει την ιστορία των ετών 1118-1206⁵.

Ο Κίνναμος, ο οποίος θεωρείται ως ο «επίσημος» ιστορικός της βασιλείας του Μανουήλ Κομνηνού⁶, για τη συγγραφή του έργου του στηρίχθηκε σε προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων, στη μελέτη αρχειακού υλικού (εγγράφων) και στην προσωπική του εμπειρία. Είναι αξιόπιστος ιστορικός αλλά ο θαυμασμός του για τον Μανουήλ πολλές φορές τον παρασύρει πέρα από τα όρια της αυστηρής αλήθειας⁷. Ο Χωνιάτης, αντίθετα, δεν φαίνεται ότι χρησιμοποίησε έγγραφα από τα αυτοκρατορικά αρχεία. Εκτός από τις προσωπικές του αναμνήσεις (για τα τελευταία χρόνια του Μανουήλ Κομνηνού) πρέπει να έλαβε υπόψη του και προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων καθώς και ορισμένες γραπτές πηγές⁸.

(1982) 83-91, κυρίως σ. 88.

3. J.-L. van Dieten, *Biographie* 23. – H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία Β΄* 266.

4. J.-L. van Dieten, *Biographie* 31 κ.ε. – H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία Β΄* 266.

5. Από διάφορα χωρία του έργου, κατά τον F. Chalandon, *Comnènes XXIV*, συνάγεται ότι το πρώτο βιβλίο της ιστορίας του Μανουήλ Α΄ δεν γράφηκε πριν από την άνοδο του Ανδρονίκου Α΄ Κομνηνού (1183) και το τέταρτο πριν από την κατάληψη της εξουσίας από τον Ισαάκιο Β΄ Άγγελο (1185). Σύμφωνα με τον J.-L. van Dieten, «Noch einmal über Niketas Choniates», *BZ* 57 (1964) 302-312 [Πρβλ. και περιληπτικά εν J.-L. van Dieten, *Nicetae Choniatae Historia* (CFHB XI/1), Berlin - N. York 1975, σ. XCIX-CI (Einleitung)] το έργο έχει υποστεί δύο επεξεργασίες από τον συγγραφέα. Στην πρώτη επεξεργασία το κείμενο είχε συνοπτικό χαρακτήρα: στη δεύτερη επεξεργασία, που έγινε μετά το 1204, διευρύνθηκε με την προσθήκη κεφαλαίων που περιλαμβάνουν τα γεγονότα 1204-1206. Φαίνεται ότι το έργο δεν έλαβε ποτέ την οριστική του μορφή και ότι ο Χωνιάτης σκόπευε να το επεξεργαστεί ακόμη. Βλ. H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία Β΄* 268-269.

6. Πρβλ. P. Magdalino, *The empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180*, Cambridge 1997, σ. 13 (στο εξής: P. Magdalino, *Manuel I*).

7. F. Chalandon, *Comnènes XXI*.

8. Το αν ο Χωνιάτης γνώριζε ή όχι το έργο του Κίνναμου είναι ζήτημα που δίχασε την έρευνα. Με βάση μια παρατήρηση του Χωνιάτη στο προοίμιο του έργου του ότι κανείς ιστορικός πριν από αυτόν δεν συνέγραψε την ιστορία της περιόδου μετά τον θάνατο του Αλεξίου Α΄ (*Χρονική διήγησις* 4.68-69: *ἐς τόνδε τὸν ἀνακτα τὸ λέγειν συνεπεράνατο ὅπόσοι τῶν πρὸ ἡμῶν τῆ συγγραφῆ προδήλως ἐπέβαλον*) θεωρήθηκε ότι ο Κίνναμος ήταν τελείως άγνωστος στον Χωνιάτη. Αυτή είναι η άποψη των C. Neumann, *Griechische Geschichtsschreiber und Geschichtsquellen im zwölften Jahrhundert*, Leipzig 1887, σ. 103. – K. Krumbacher, *Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας* τόμ. Α΄, ἐλλ. μετ. Γ. Σωτηριάδου, Ἀθήνα 1897, σ. 572. – F. Chalandon, *Comnènes XXV-XXVI* και νεότερα του P. Magdalino, *Manuel I* 477-478. Αντίθετα από τον V. Grecu («Nicetas Choniates a-t-il connu l'histoire de Jean Cinnamos?», *REB* 7, 1949, 194-204) με βάση τη σύγκριση αντίστοιχων χωρίων από τα δύο έργα υποστηρίχθηκε ότι ο Χωνιάτης γνώριζε και χρησιμοποίησε το χειρόγραφο του ιστορικού έργου του Κίνναμου αλλά ότι δεν το ανέφερε στη σχετική σημείωση του προοιμίου του, διότι δεν ήταν ακόμη δημοσιευμένο. Με την άποψη του V. Grecu συμφώνησε προσάγοντας και άλλα επιχειρήματα ο A. P. Každan, «Ešče zaz o Kinname i Nikite Choniate», *Bsl.* 24 (1963) 4-31. Βλ. και G. Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, Berlin 1958, σ.

Ο Χωνιάτης, πνεύμα καλλιεργημένο και κριτικό, είναι πιο βαθύς ιστορικός. Αντίθετα από τον Κίνναμο αντιμετωπίζει κριτικά τη βασιλεία του Μανουήλ, προφανώς επειδή η πιο μακρινή προοπτική του του επέτρεψε να εκτιμήσει αντικειμενικότερα και υπό το φως μεταγενεστέρων γεγονότων την όλη σημασία της. Συγχρόνως όμως η απόστασή του από τα γεγονότα της περιόδου αυτής υπήρξε και η αιτία πολλών παραλείψεων και συγχύσεων κατά την εξιστόρησή της⁹. Ειδικότερα στην αφήγηση της περιόδου 1147-1158 εκτιμάται ότι ο Χωνιάτης είναι ανεπαρκώς πληροφορημένος όσον αφορά την εκστρατεία κατά των Νορμανδών στην Ιταλία και ότι δίνει μια φανταστική αφήγηση με πολλά χρονολογικά και άλλα λάθη¹⁰. Ωστόσο θα ήθελα να σταθούμε σε κάποια σημεία της αφήγησής του που αφορούν σε γεγονότα που συνέβησαν πριν αλλά και κατά τη διάρκεια του βυζαντινού πολέμου στην Ιταλία, τα οποία αποκλίνουν ή λείπουν από την αφήγηση του Κίνναμου, γι' αυτό και θεωρούνται ως συγχύσεις ή αναχρονισμοί ή και ως εφευρήματά του.

Και ας έρθουμε πρώτα στην αφήγηση των δύο ιστοριογράφων σχετικά με τις ενέργειες του Μανουήλ αμέσως μετά την ανάκτηση της Κέρκυρας και την απόπειρα εκκίνησης του βυζαντινού στόλου εναντίον των Νορμανδών στην Ιταλία.

Στα τέλη Ιουλίου - αρχές Αυγούστου 1149, ύστερα από σκληρούς αγώνες, οι Βυζαντινοί εξαναγκάζουν τους Νορμανδούς υπερασπιστές της Κέρκυρας, που πιέζονταν από την πείνα και είχαν χάσει κάθε ελπίδα για βοήθεια από τον βασιλιά τους Ρογήρο Β΄, να παραδοθούν¹¹. Στους παραδοθέντες επιτρέπηκε, όπως αναφέρει ο Χωνιάτης, να επιστρέψουν στην πατρίδα τους ή να προσχωρήσουν στη βυζαντινή υπηρεσία. Μεταξύ αυτών που προσχώρησαν στους Βυζαντινούς ήταν και ο φρούραρχος, ο «καστελάνος Θεόδωρος»¹². Ο Μανουήλ, σύμφωνα πάντα με τον Χωνιάτη, αφού εγκαθιστά φρουρά από «Γερμανούς»¹³ στην πόλη¹⁴ μεταφέρει όλες τις στρατιωτικές του δυνάμεις και στρατοπεδεύει στον Αυλώνα: ἄρας ἐκεῖθεν μεθ' ἀπάσης ὡς εἶχε τῆς στρατιᾶς εἰς τὸν Αὐλῶνα μετασκηνοῖ· ἐνθα ἱκανὰς ἡμέρας ἐναυλισάμενος τὴν εἰς Σικελίαν κυροῖ περαιώσιν¹⁵.

446. – I. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας*⁵, Θεσσαλονίκη 1987, αφ. 478 (σ. 356). – H. Hunger, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία Β΄* 239 και 267.

9. Πρβλ. P. Magdalino, *Manuel I* 19.

10. F. Chalandon, *Comnènes XXVIII-XXIX*. – P. Magdalino, *Manuel I* 19: «His narrative of the war with Sicily is so confused as to be almost worthless».

11. Κίνναμος 98.22 κ.ε. (CB). – Χωνιάτης 82.57 κ.ε., 87.15 κ.ε. (έκδ. J.-L. van Dieten).

12. Χωνιάτης 88.45 κ.ε.

13. Πιθανότατα πρόκειται για Γάλλους. Βλ. F. Chalandon, *Comnènes* 333 σημ. 1.

14. Χωνιάτης 88.50-89.51.

15. Χωνιάτης 89.51-53.

Ο Κίνναμος δεν σημειώνει λεπτομέρειες σχετικά με την παράδοση των Νορμανδών υπερασπιστών αλλά ολοκληρώνει την αφήγησή του για την εκπόρθηση της Κέρκυρας με μια πρόταση: *βασιλεύς δέ λιμῶν καὶ πολιορκία τὴν πόλιν παραστησάμενος ἐκεῖθεν ἀνέξευξε συμπληρώνοντας ὅτι: καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ τε Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλῶν ἐσκέπτετο γῆς ὡς καὶ ταύτας Ῥωμαῖοις ἀνασώσαιτο*¹⁶.

Οι μαρτυρίες των δύο ιστοριογράφων για τις ενέργειες του Μανουήλ μετά την ανακατάληψη της Κέρκυρας διαφοροποιούνται. Σύμφωνα με την αφήγηση του Χωνιάτη, ο Μανουήλ με τον στόλο του επιχειρεί να διαπλεύσει την Αδριατική φθάνοντας μέχρι το νησί «Ἀειρρονήσιον»¹⁷, απ' όπου όμως η απόπειρά του να πλεύσει προς την ανοικτή θάλασσα εμποδίζεται από δυσμενείς καιρικές συνθήκες. Εξαιτίας των θυελλωδών ανέμων, της καταιγίδας και της σφοδρῆς θαλασσοταραχῆς που ξεσπούν, τα πλοία του στόλου διασκορπίζονται και προσαράσσονται στις ξέρες. Ο ίδιος ο αυτοκράτορας με δυσκολία ξεφεύγει τον κίνδυνο¹⁸. Ὑστερα από αυτό ο Μανουήλ κρίνοντας *τὴν δι' ἑαυτοῦ πρὸς Σικελίαν περαιώσιν ὡς ἀσύμφορον*¹⁹, από τον Αὐλώνα με όλες τις δυνάμεις του ἔρχεται στην Πελαγονία για να αντιμετωπίσει την επανάσταση των Σέρβων που είχε εν τῷ μεταξύ ξεσπάσει²⁰.

Ο Κίνναμος παρουσιάζει ἄλλη εκδοχή: ο Μανουήλ μετά την εκπόρθηση της Κέρκυρας και ενώ είχε ως ἄμεσο ἐπόμενο στόχο του την ἀνάκτηση της Κ. Ἰταλίας και Σικελίας²¹, πληροφορούμενος την κίνηση των Σέρβων, που υποστηρίζονταν από τους Οὐγγρους, και ἀκόμη τη λεηλασία των κτήσεων τῆς Μ.

16. Κίνναμος 101.14-16.

17. Χωνιάτης 89.63: *...πρὸς τὴν νῆσον κατάραντα, ἣτις Ἀειρρονήσιον ἐπικέκληται...* Πρόκειται για το νησί Σάσων ή Σασώ στο στόμιο του λιμανιού του Αὐλώνας, που αναφέρεται από Ἑλληνες και Λατίνους συγγραφείς. Βλ. Σπ. Λάμπρος, «Ἡ νῆσος Σάσων», *ΝΕ* 11 (1914) 57-93, κυρίως σ. 59.

18. Χωνιάτης 89.62 κ.ε.: *Τότε τοίνυν τὸν Μανουήλ στηρίζοντα τὴν εἰς Σικελίαν κέλευθον καὶ πρὸς τὴν νῆσον κατάραντα, ἣτις Ἀειρρονήσιον ἐπικέκληται, τοῦ ἐγχειρήματος ἐπέσχον διακυρήσασαι τὸ πέλαγος λαίλαπες καὶ καταποντιστικὰ τοῦτο διαταράξαντα πνεύματα βροντῶν τε μνημάτα ἐξαισίων καὶ ἀστραπῶν ἐκπυρηνίσματα τερατώδη καὶ ἀνάμματα φοβερώτατα. Καὶ αὐθις δ' ἐπιβαλλομένῳ καὶ τὴν περαιώσιν ἐπισπεύδοντι οὐχ ὑπέθηκεν ἑαυτὴν ἢ θάλασσα ταῖς ναυσίν, ἀλλ' ἀνεπήδα καὶ ἀνεβράσαστο κάτωθεν. Ὡς οὖν ἀντίστησαν αἱ ἀντίπνοιαι διαλύσασαι τὰ σκάφη γνόφῳ βαθεῖ, μόλις μὲν τῇ χέρσῳ τινὰ τούτων προσώκειλαν, καὶ αὐτὸς δὲ βασιλεὺς διεξέπλευσε βραδέως τὸν κίνδυνον, τὰ δὲ λοιπὰ διεσπάρη ἄλλα ἄλλοι καὶ πάρεργον ἐγεγόνει κλύδωνος.*

19. Χωνιάτης 89.73.

20. Χωνιάτης 89.74 κ.ε.: *...ἀπαίρει μὲν ἐκ τοῦ Αὐλώνας ὡς ἔχων ἦν τῶν δυνάμεων, εἰς δὲ Πελαγονίαν ἀφιγμένος καὶ καταστήσας ὡς ξυνοῖσόν οἱ ἐδόκει τὰ πράγματα κατὰ Σέρβων ἔγνω μεταθέσθαι τὸ πρόθυμον. Οὗτοι γὰρ ... ἀνεθάρρησαν τε παρὰ τὸ δέον, καταχρησάμενοι τῷ καιρῷ, καὶ κατὰ Ῥωμαίων ὄπλα ἤραντο καὶ κακῶς διέθεντο τὰς ὑπὸ Ῥωμαίους ὁμόρους αὐτοῖς χώρας.*

21. Κίνναμος 101.15-17: *...καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ τε Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλῶν ἐσκέπτετο γῆς ὡς καὶ ταύτας Ῥωμαῖοις ἀνασώσαιτο.*

Ασίας από τον Πέρση φύλαρχο Ιαγουπασάν και τον σουλτάνο του Ικονίου, προβαίνει σε δύο ενέργειες: στέλνει ολόκληρο τον στόλο του (τό ...ναυτικόν ἄπαν) υπό τον δομέστικο Ανατολής και Δύσεως Ιωάννη (Αξούχ) να καταλάβει την Αγκώνα, προκειμένου η πόλη να χρησιμοποιηθεί ως ορμητήριο των επιχειρήσεων κατά του νορμανδικού κράτους της Κ. Ιταλίας και Σικελίας, ενώ ο ίδιος κινείται κατά των Σέρβων. Ο Ιωάννης φθάνει με τα πλοία μέχρι τον ποταμό Βοόση όπου, είτε λόγω της απειρίας του, είτε παρασυρόμενος από τις παραπαιστικές συμβουλές των Βενετών (οι οποίοι δεν έβλεπαν με καλό μάτι την παρουσία των Βυζαντινών στην Ιταλία) καθυστερούσε τον απόπλου με αποτέλεσμα μια ξαφνική θύελλα να καταστρέψει το μεγαλύτερο μέρος των πλοίων²².

Βλέπουμε λοιπόν ότι ο Χωνιάτης αναφέρει: α) μεταφορά του στρατοπέδου από τον Μανουήλ στον Αυλώνα, β) ανεπιτυχή απόπειρα απόπλου του Μανουήλ από τον Αυλώνα προς τη Σικελία, γ) δεν κάνει λόγο για ανάθεση της ναυτικής εκστρατείας κατά της Σικελίας στον Ιωάννη Αξούχ.

Ο Κίνναμος αναφέρει μόνο ανάθεση της αρχηγίας του στόλου στον Ιωάννη Αξούχ, την ολιγωρία και αποτυχία του, και δεν κάνει λόγο, α) για τη στρατοπέδευση του Μανουήλ στον Αυλώνα, και β) για την ανεπιτυχή προσωπική του απόπειρα να αποπλεύσει από τον Αυλώνα προς τη Σικελία.

Τη διαφορά αυτή μεταξύ των αφηγήσεων των δύο ιστοριογράφων οι ερευνητές την αντιμετωπίζουν αποδεχόμενοι είτε ρητά (H. von Kap-Herr) είτε σιωπηρά (F. Chalandon, M. Angold, I. Καραγιαννόπουλος) ως αληθινές τις μαρτυρίες και των δύο αφηγήσεων²³, ή, θεωρώντας την ως πειστικότερη, υιο-

22. Κίνναμος 101.18 κ.ε.: *Πυθόμενος δέ (Μανουήλ) ὅτι δὴ Ἄλαμανοὶ καὶ Δαλμάται καὶ Παῖνες ἐπὶ τὸν κατὰ Σικελίας συσκευάζεσθαι πόλεμον μεμαθηκότες αὐτὸν αὐτοὶ μὲν ἐξ ἐσπέρας Ῥωμαίοις ἐπιτεθήσεσθαι εἰς ὁμολογίαν ἀλλήλοις ξυνήλθον, Ἰαγουπασάν δὲ ὁ Περσῶν φύλαρχος τῷ σουλτάν ἅμα Ἀσίαν ληΐζεσθαι ἔγνωσαν, αὐτὸς μὲν ἐπὶ Δαλμάτας ἐφέρετο τὸν ἐν σφίσι ἀρχιζουπάνον ἤδη καὶ χειρῶν ἄρξαντα τῷ τέως ἀμνηστῶν διὰ σπουδῆς ἔχων, τὸ δὲ ναυτικὸν ἄπαν Ἰωάννη τῷ τῶν ἀνατολικῶν καὶ ἐσπερίων δομῆστικῷ πιστεύσας ἐκέλευε τῷ Ἀγκῶνι προσεσχημέναι (ἐπίνοιον δὲ Ἰταλίας ἐστὶν ὁ Ἀγκῶν) ἐντεϋθέν τε ὡς ἐξ ὀρμητηρίου κατὰ τῆς Ἰταλίας ἰέναι. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης μέχρι ποταμοῦ Βοόσης ἐλθὼν περαιτέρω ἰέναι οὐδαμῆ ἐφρόντισεν. Εἴτε δὲ ἀπειρία τῆ περι τὰ ναυμαχικὰ τοῦτο τῷ δομῆστικῷ διημάρτητο, εἴτε καὶ ταῖς Οὐεννέτων ἡγμένῳ ξυμβουλαῖς ὡς μὴ Ἰταλίας ἐγκρατεῖς Ῥωμαῖοι γεγονότες χώρα τε ἐν γειτόνων ἤδη καταστάντες τῆ αὐτῶν περιφρονεῖν αὐτοὺς ὡς τὸ εἰκὸς ἔχοιεν καὶ ξυμμαχίας ὀλίγα τῆς ἐξ αὐτῶν χρήζοιεν· εἴτε οὖν οὕτως εἴτ' ἐκείνως, οὐδὲν ὁμοῦς ὁ δομῆστικὸς ἂν πρὸς βασιλέως ἐντέταλτο πέρατι διδοῦς εἰκὴ τὸν καιρὸν ἔτριβεν. Ὅθεν καὶ λαίλαπος ἀθρόον ἐπιγεγονότος πολλοῦ (ἤδη γὰρ ἀμφὶ τροπᾶς ἦν μετοπωρινᾶς) συνέβη τῶν νεῶν ὡς πλείστας θραυσθῆναι περιοραθείσας ὀλιγοῖα τοῦ στρατηγοῦ. Ἐξὸν γὰρ ἐς τὸν ποταμὸν ἀναχθείσας παρ' ἑκάτερα πάσας ἀνεγκυσθῆναι, ὁ δὲ ἐν τῇ τῆς θαλάσσης ἀκτῇ μετεώρους αὐτὰς εἶασεν.*

23. H. von Kap-Herr, *Die abendländische Politik Kaisers Manuels mit besonderer Rücksicht auf Deutschland*, Strassburg 1881, σ. 134 σημ. 2 (στο εξής: H. von Kap-Herr, *Politik*). – F. Chalandon, *Histoire de la domination normande en Italie et en Sicilie*, τόμ. II, Paris 1907, σ. 145 (στο εξής: F.

θετούν μόνο την εκδοχή του Κίνναμου (P. Lamma, H. Ahrweiler, P. Magdalino)²⁴, ή, ακόμη, δυσπιστώντας και προς τις δύο αφηγήσεις προτείνουν κάποια άλλη υποθεση (R.-J. Lilie)²⁵.

Είναι φανερό ότι εδώ ο Χωνιάτης μας παραδίδει μια άλλη μαρτυρία (που πρέπει να άντλησε από κάποια άγνωστή μας πηγή) ενός γεγονότος που ο Κίνναμος είτε πράγματι το αγνοεί, είτε, το πιθανότερο, αντιπαρέρχεται σκόπιμα: ότι ο Μανουήλ ξεκινώντας επικεφαλής του στόλου του από τον Αυλώνα να διαπλεύσει την Αδριατική, το μόνο που κατόρθωσε ήταν να φθάσει ως το απέναντι νησί, να υποστούν καταστροφή τα πλοία του και ο ίδιος με δυσκολία να διαφύγει τον κίνδυνο. Έχοντας ήδη περιγράψει προηγουμένως μια πρώτη επίσης άκαρπη προσπάθειά του το φθινόπωρο του 1148 να πλεύσει στην Ιταλία, όταν και πάλι σφοδροί άνεμοι και τρικυμίες εμπόδισαν και τότε τα σχέδιά του²⁶, η παρουσίαση μιας δεύτερης αποτυχίας του ίδιου σκοπού για τους ίδιους λόγους θα μειώνει το αυτοκρατορικό γόητρο. Είναι ένα γεγονός

Chalandon, *Domination*). – Του ιδίου, *Comnènes* 334-335. – I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Βυζαντινού Κράτους*, τόμ. Γ': *Ιστορία υστερας βυζαντινής περιόδου (1081-1453)*, μέρος πρώτο: *Τελευταίες λάμπεις (1081-1204)*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 168 (στο εξής: I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Γ'*). – M. Angold, *Η βυζαντινή αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μια πολιτική ιστορία*, μετ. E. Καργιανιώτη, Αθήνα 1997, σ. 325 (στο εξής: M. Angold, *Βυζαντινή αυτοκρατορία*).

24. P. Lamma, *Comneni e Staufer. Ricerche sui rapporti fra Bisanzio e l'Occidente nel secolo XII*, vol. I, Roma 1955, σ. 100-101 (στο εξής: P. Lamma, *Comneni e Staufer*). – H. Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Paris 1966, σ. 251 (στο εξής: H. Ahrweiler, *Mer*). – P. Magdalino, *Manuel I 54*.

25. O R.-J. Lilie, *Handel und Politik zwischen dem byzantinischen Reich und den italienischen Kommunen Venedig, Pisa, und Genua in der Epoche der Komnenen und der Angeleri (1081-1204)*, Amsterdam 1984, σ. 408-410, θεωρεί πως η θύελλα, η οποία επέβαλε τη διακοπή της επιχείρησης σύμφωνα με την αφήγηση του Χωνιάτη, είναι ένα εφεύρημα του ιστοριογράφου για να αιτιολογηθεί η αποχώρηση του αυτοκράτορα, η δε ενοχοποίηση των Βενετών στην αφήγηση του Κίνναμου είναι πιθανόν έκφραση της αντιβενετικής του τάσης. O R.-J. Lilie, *αυτόθι*, υποστηρίζει ότι εδώ πρόκειται για αλλαγή των σχεδίων του Μανουήλ στην οποία προέβη όταν διαπίστωσε ότι ο Κορράδος δεν θα μπορούσε να συναντηθεί μαζί του. Την άποψη αυτή του R.-J. Lilie αντέκρουσε ο P. Magdalino, *Manuel I 54* σημ. 97, με το επιχείρημα ότι οι μαρτυρίες κάποιου ποιήματος του Θεοδώρου Προδρόμου (γραμμένον τα Χριστούγεννα του 1149) συμφωνούν με την αφήγηση του Κίνναμου.

26. Κίνναμος 96.6 κ.ε.: ...ἤει (Μανουήλ) τοίνυν Σικελίαν τε περινοῶν καὶ Ἰταλίαν πᾶσαν ἀλλ' ὡς ἔοικε τύχη καὶ δόξαν ἀληθῆ παρατεῖται καὶ τὴν σὺν ἐπιστήμῃ στρατηγίαν πόνω οὐδενί ἐς τοῦναντίον ἅπαν ἀποκρίνειν ἐπίσταται. Ὁ μὲν γὰρ καίτοι τῶν Σκυθικῶν μεταξὺ περιεσπακότων ὁμως ἔφθῃ ἐπικαιρότατα τῶν χώρων ἐπιστάς, ὄθεν καὶ τὴν ἀπόπλοιαν ποιείσθαι ἔχρῃν· τὸν δὲ στόλον ξυνέβαινε, εἴτε πνεύμασιν ἐναντίους τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω ἀνακοπέντα, εἴτε καὶ τῆ τοῦ δουκὸς περὶ ταῦτα ἀμαθία, ὅψε καὶ κατόπιν ἐλθεῖν τοῦ καιροῦ. Ἐαρος γὰρ τῶν Βυζαντιῶν ἀναχθεῖς λιμένων, φθινοῦσης ἤδη τῆς ὥρας ἐς βασιλέα κατῆρεν ἐντεῦθεν τε τὰ Ῥωμαίων ἔσφηλε πράγματα. Ἀνέβη μὲν γὰρ καὶ τὴν διήρη ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ναυτικὸν ἅπαν πρὸς τὰς κόπας ἐκάθητο ὡς αὐτῶν ἀποπλευσόμενον, ἀλλὰ χειμῶν ἄγριος καὶ πνευμάτων βίαι αἰφνίδιον καταραγεῖσαι ἀπεῖρξαν αὐτὸν τοῦ ἐγχειρήματος. Πελάγη τε γὰρ ἐνταῦθα δεινῶς ἀχανῆ τέτακται, καὶ ἔστιν ἐπεικῶς κινδυνώδης ὁ πλοῦς καὶ μάλιστα χειμῶνος. Ὅθεν καὶ αὐτὸς μὲν ἐπὶ τινὰ χώρον ἀγχοῦ τῆς Βερροίας ἀναξεύξας, ἐνταῦθα διεχειμάζεε.

που ο Κίνναμος προσπερνά γιατί καταλογίζεται στις αποτυχίες (έστω και από απρόβλεπτους παράγοντες) του αυτοκράτορα που θαυμάζει και δεν κολακεύει την εικόνα του²⁷ και περνά κατ' ευθείαν στο γεγονός της ανάληψης της στρατιωτικής επιχείρησης κατά των Σέρβων από τον ίδιο τον Μανουήλ και στο γεγονός της αποτυχημένης αποστολής του Ιωάννη Αξούχ. Ο Χωνιάτης, αντίθετα, που φαίνεται να τηρεί μια αρνητική ως επί το πλείστον στάση απέναντι του Μανουήλ, δεν έχει λόγους να μην προβάλλει ένα μη επιτυχημένο εγχείρημά του²⁸.

Νομίζω ότι το ποιά ακριβώς γεγονότα ακολούθησαν μετά την ανάκτηση της Κέρκυρας και τη σειρά που αυτά συνέβησαν μπορούμε να προσδιορίσουμε αν συνδυάσουμε τις πληροφορίες των δυο ιστοριογράφων.

Ο Μανουήλ, και σ' αυτό συμφωνούν και οι δυο ιστοριογράφοι, μετά την εκπόρθηση του φρουρίου της Κέρκυρας και την παράδοση των Νορμανδών υπερασπιστών του είχε ως άμεσο στόχο του τη διαπεραίωσή του στην Ιταλία εναντίον του εκεί νορμανδικού κράτους (της Σικελίας και Κ. Ιταλίας)²⁹. Για τον σκοπό αυτό, (σύμφωνα με τον Χωνιάτη), μεταφέρει το στρατόπεδό του στον Αυλώνα και από εκεί αποπλέει για την Ιταλία (τέλη Αυγούστου - αρχές Σεπτεμβρίου 1149) ηγούμενος αυτοπροσώπως της εκστρατείας. Φθάνει μέχρι το «Άειρρονήσιον» όπου και συναντά αντίξοες καιρικές συνθήκες. Εξαιτίας των θυελλωδών ανέμων και της θαλασσοταραχής απόπειρά του να ξανοιχτεί στο πέλαγος καταλήγει στο να διασκορπιστούν τα σκάφη του στόλου και να κινδυνέψει ο ίδιος. Κρίνοντας ότι υπό τις παρούσες συνθήκες η διαπεραίωσή του στη Σικελία ήταν «άσύμφορος» επιστρέφει στον Αυλώνα. Εκεί πληροφορείται την επανάσταση των Σέρβων (Κίνναμος-Χωνιάτης), καθώς και τις λεηλασίες του Ιαγουπασάν και του σουλτάνου του Ικονίου στη Μ. Ασία (Κίνναμος). Αποφασίζει να αναλάβει ο ίδιος την πάταξη της σερβικής επανάστασης (Κίνναμος-Χωνιάτης) και προς τον σκοπό αυτό έρχεται στην Πελα-

27. Πρβλ. H. von Kap-Herr, *Politik* 134 σημ. 2: «Cinnamus verschweigt seiner Tendenz gemäß die missglickte Fahrt des Kaisers». Ο Κίνναμος π.χ. αποσιωπά τελείως το επεισόδιο της γελοιοποίησης του Μανουήλ από τους Βενετούς μπροστά στην Κέρκυρα (βλ. Χωνιάτης 86.77-86). – Πρβλ. και F. Chalandon, *Comnènes* XXI: «On peut se demander si parfois le silence gardé sur certains faits n'est pas volontaire».

28. Ο Χωνιάτης στην αφήγησή του παραθέτει ακόμη και λαϊκές διαδόσεις δυσμενείς για τον Μανουήλ (66. 32 κ.ε.). – F. Chalandon, *Comnènes* XXVII. – Πρβλ. και την άποψη του P. Magdalino, *Manuel I* 478, ότι ο Χωνιάτης φαίνεται σαν να προσπαθεί να καταστρέψει την ελίσημη αυτοκρατορική εικόνα, όπως την εμφανίζουν οι εγκωμιαστές του Μανουήλ και ο Κίνναμος. Παραλείπει να αναφέρει γεγονότα που είναι προς τιμήν του, παραθέτει ανέκδοτα που καθρεφτίζουν άσχημα τον χαρακτήρα του αυτοκράτορα και τονίζει τις αρνητικές πλευρές της οικονομικής, διπλωματικής και στρατιωτικής πολιτικής του Μανουήλ.

29. Κίνναμος 101.15-17: *Καί τοῦ λοιποῦ περί τε Σικελίας καί τῆς Σικελῶν ἐσκέπτετο γῆς ὡς καί ταῦτας Ῥωμαίους ἀνασῶσαιτο*. – Χωνιάτης 89.52-53: *...τὴν εἰς Σικελίαν κυροὶ περαιῶσιν*.

γονία (Χωνιάτης), ενώ αναθέτει τη διεξαγωγή της ναυτικής εκστρατείας εναντίον των Νορμανδών της Ιταλίας στον Ιωάννη Αξούχ, ο οποίος και θα οδηγήσει (φθινόπωρο 1149) το εγχείρημα σε αποτυχία (Κίνναμος).

Ένα άλλο σημείο της αφήγησης του Χωνιάτη που θεωρείται ότι περιέχει συγχύσεις και αναχρονισμούς είναι αυτό που αφορά στο γεγονός της αποστολής του Μιχαήλ Παλαιολόγου στην Ιταλία.

Ο Μανουήλ έχοντας αναλώσει τον χειμώνα του 1149/1150 σε πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των επαναστατημένων Σέρβων³⁰, για την επιτυχή έκβαση των οποίων τέλεσε «περιφανή θρίαμβον» στην Κωνσταντινούπολη³¹, στις αρχές της άνοιξης του 1150, αφηγείται ο Χωνιάτης, έρχεται και πάλι στην Πελαγονία³² και εδώ σημειώνει: *ἐπείπερ ἡ πρὸς Σικελίαν ἄφιξις αὐτῶ (= Μανουήλ) ἀπηγορεύετο, ο Μανουήλ εφοδιάζοντας με πολλά χρήματα και στρατό ἄνδρα δραστήριον τῶν ἐπισήμων ἓνα καὶ εὐγενῶν, τον Μιχαήλ Παλαιολόγο, τον στέλνει στην Ιταλία³³. Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος σύμφωνα με την απόφαση του αυτοκράτορα (κατὰ τῶ βασιλεῖ δοκοῦν) έφθασε αρχικά στη Βενετία και αφού συγκρότησε μισθοφορικό σώμα στρατολογώντας από εκεί και από άλλες ιταλικές πόλεις άνδρες, πήγε στη Λογγοβαρδία. Εκεί κατά τις συγκρούσεις με τις δυνάμεις του Νορμανδού βασιλιά κατήγαγε λαμπρές νίκες έχοντας μαζί του και τον κόμητα Αλέξανδρο (της Gravina), εχθρό του Ρογήρου Β΄, ο οποίος είχε προσχωρήσει πρόσφατα στον βυζαντινό αυτοκράτορα³⁴. Ο Παλαιολόγος, προσθέτει ο Χωνιάτης, συνεχώς επεκτεινόταν και*

30. Στις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα ο βυζαντινός στρατός νίκησε επανειλημμένα τους Σέρβους χωρίς όμως να κατορθώσει να τους συντρίψει, επειδή οι Σέρβοι εφαρμόζοντας τακτική κλεφτοπολέμου κατέφευγαν σε ορεινά κρυψώματα μόλις πλησίαζε ο βυζαντινός στρατός: Χωνιάτης 90.85 κ.ε. – Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Γ΄* 168.

31. Χωνιάτης 90.5-6.

32. Χωνιάτης 91.9: *Ἄρτι δὲ τοῦ ἔαρος ὑποφαίνοντος τὴν Πελαγονίαν αὐθις κατέλαβε. Ο Χωνιάτης δεν αναφέρει τον λόγο της μετάβασης εκ νέου του Μανουήλ στην Πελαγονία (περιοχή που εκτείνεται από την Αχρίδα μέχρι τον Αξιό. Βλ. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Γ΄* 168). Ίσως είχε πληροφορηθεί για νέες κινήσεις των Σέρβων και ήθελε να βρίσκεται πλησιέστερα στις περιοχές τους.*

33. Χωνιάτης 91.10-13. Προσωπογραφικά στοιχεία του Μιχαήλ Παλαιολόγου βλ. στον J.-Fr. Vannier, «Les premiers Paléologues. Étude généalogique et prosopographique», εν: Jean-Claude Cheynet - Jean-Francois Vannier, *Études prosopographiques*, Paris 1986, no 17, σ. 153-155 (στο εξής: J.-Fr. Vannier, «Premiers Paléologues»).

34. Χωνιάτης 91.13-21: *«Ὁ δὲ κατὰ τὸ βασιλεῖ δοκοῦν εἰς Βενετίαν ἀφίκετο πρότερον καὶ μισθοφορικόν ἐκείθεν ἀγοχῶς κάκ τῶν Ἰταλιωτίδων χωρῶν στρατολογήσας ἄδρον κοντοφορικόν καὶ γενόμενος ἤδη μεγαλοδύναμος πρὸς τὴν Λογγοβαρδίαν κατέπλευσε καὶ συμμίξας ταῖς ἐκεῖσε δυνάμεσι τοῦ ῥηγὸς τροπαιοφορεῖ κατ' αὐτῶν καὶ νίκαις ἀναδεῖται λαμπραῖς, ἔχων ἐπὶ πᾶσι συγκροτοῦντά οἱ καὶ συναντιλαμβανόμενον καὶ τινὰ κόμητα Ἀλέξανδρον, ἐκ ταῦτοῦ μὲν ἀπορροῦντα αἵματος τῶ ῥηγί, προσκεχωρηκότα δὲ προσφάτως Ῥωμαίους δι' ἅς ὑπέστη παρ' αὐτοῦ συμφοράς». Για τον Αλέξανδρο, κόμητα της Gravina, βλ. F. Chalandon, *Comnènes* 226-227.*

σκορπώντας άφθονα χρήματα προξενούσε καιρία πλήγματα στον Νορμανδό βασιλιά υποτάσσοντας πολλές πόλεις, άλλες κατόπιν συμφωνίας και άλλες καταστρέφοντάς τες³⁵.

Ο Κίνναμος δεν αναφέρει αποστολή του Μιχαήλ Παλαιολόγου το 1150, αλλά αφού αφηγηθεί τα γεγονότα της δεύτερης εκστρατείας του Μανουήλ κατά των Σέρβων (1150)³⁶ και στη συνέχεια εναντίον των Ούγγρων (1151)³⁷, το γεγονός του θανάτου του Ρογήρου Β΄ και την άνοδο στον θρόνο του νορμανδικού βασιλείου της Σικελίας και Κ. Ιταλίας Γουλιέλμου Α΄ (1154) και τις προτάσεις του στον βυζαντινό αυτοκράτορα για ειρήνη³⁸, τους αγώνες και πάλι κατά των Ούγγρων και Σέρβων (1152-1153)³⁹, το γεγονός της ήττας του βυζαντινού στόλου υπό τον Κωνσταντίνο Άγγελο από τον νορμανδικό (1154)⁴⁰ και τους τελευταίους βυζαντινο-ουγγρικούς αγώνες (1154-1156)⁴¹, περνά στην παρουσίαση των ιταλικών και γερμανικών πραγμάτων (θάνατος του Κορράδου το 1152 και άνοδος στον γερμανικό θρόνο του Φρειδερίκου Α΄ Βαρβαρόσσα, πρώτες ανταλλαγές πρέσβων μεταξύ Φρειδερίκου και Μανουήλ)⁴², όπου αναφέρει αποστολή των Μιχαήλ Παλαιολόγου και Ιωάννη Δούκα, οι οποίοι συνοδεύονταν και από τον Αλέξανδρο της Γραβίνης (Gravina), στην Ιταλία⁴³. Οι βυζαντινοί απεσταλμένοι, αφηγείται ο Κίνναμος, είχαν εντολή από τον αυτοκράτορα να συναντηθούν με τον Φρειδερίκο, αν αυτός βρισκόταν ακόμη στην Ιταλία όταν θα έφθαναν, αλλά αν είχε ήδη εγκαταλείψει την Ιταλία⁴⁴, ο μεν Μιχαήλ Παλαιολόγος με τα χρήματα που τους είχε εφοδιάσει θα έπρεπε να μείνει στην Ιταλία, οι δε Ιωάννης Δούκας

35. Χωνιάτης 91.21-25: *Και ὁ μὲν Παλαιολόγος αἰεὶ πῶς ἐνεπλατύνετο καὶ σπεύρων φιλοτίμως οὐ διαδιδούς τὰ χρήματα ἐλύπει καιρίως τὸν ῥήγα καὶ ἐσέτι δράσαν ἐκείνον ἐπίδοξος ἦν τὰ ἀνήκεστα, πλείστας τῶν ἐκεῖθι πόλεων τὰς μὲν ὁμολογία χειρούμενος, τὰς δὲ καὶ καταστρέφων.*

36. Κίνναμος 103.23 κ.ε.

37. Κίνναμος 113.17 κ.ε.

38. Κίνναμος 118.22-119.9.

39. Κίνναμος 119.16 κ.ε.

40. Κίνναμος 119.10 κ.ε., 120.12 κ.ε.

41. Κίνναμος 126.10 κ.ε., 127.10-134.10.

42. Κίνναμος 134.13-135.12.

43. Κίνναμος 135.13-17: *...ἄνδρες τῶν ἐπὶ δόξης ἐσαῦθις ἐστέλλοντο, Μιχαὴλ τε ὁ Παλαιολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Δούκας, ἄμφω εἰς τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα ἤκοντε· ἐν οἷς ἦν καὶ Ἀλέξανδρος, Γραβίνης μὲν πόλεως ἄρχας Ἰταλικῆς, Ῥογερίου δὲ αὐτὸν ἀπελάσαντος βασιλεῖ πρότερον ἤδη προσπεφευγῶς.*

44. Ο Φρειδερίκος μετά τη στέψη του στη Ρώμη (18 Ιουνίου 1155) από τον πάπα Αδριανό Δ΄, αν και διατεθειμένος να εκστρατεύσει κατά του Γουλιέλμου, αναγκάστηκε εξαιτίας των αντιδράσεων των υπηκόων του να αποσύρει τα σχέδιά του. Ο Μανουήλ έχοντας πιθανώς πληροφορηθεί την αντίδραση που συναντούσαν τα σχέδια του Γερμανού αυτοκράτορα προέβλεψε στις οδηγίες προς τους απεσταλμένους του την περίπτωση που ο Φρειδερίκος θα είχε ήδη περάσει τις Άλπεις. Βλ. F. Chalandon, *Comptes* 350-351.

και Αλέξανδρος της Gravina έπρεπε να πάνε να συναντήσουν τον Γερμανό αυτοκράτορα· στην περίπτωση που ο Φρειδερίκος δεν δεχόταν να συμπράξει, έπρεπε μόνοι τους πια μαζί με τον Παλαιολόγο να χειριστούν τα πράγματα της Ιταλίας⁴⁵. Η αποστολή αυτή τοποθετείται την άνοιξη του 1155⁴⁶.

Το πρόβλημα που γεννιέται είναι πότε έγινε η αποστολή του Μιχαήλ Παλαιολόγου στην Ιταλία: το 1150, όπως λέγει ο Χωνιάτης, ή αργότερα, το 1155, όπου τοποθετεί το γεγονός ο Κίνναμος;

Πιστεύεται ότι ο Χωνιάτης, ο οποίος θεωρείται ως ανεπαρκέστατα πληροφορημένος για τον πόλεμο της Ιταλίας⁴⁷ και για τον λόγο αυτό εκθέτει συγκεντρωτικά ό,τι γνωρίζει για το ζήτημα, τοποθετώντας την αποστολή του Παλαιολόγου το 1150 διαπραττει ένα χρονολογικό σφάλμα 5 ετών, επειδή αγνοεί ότι από την κατάληψη της Κέρκυρας και τη στιγμή που ο Μανουήλ μπόρεσε να εκδικηθεί τους Νορμανδούς κύλησαν πολλά χρόνια⁴⁸, ή, επειδή, κατ' άλλη άποψη, συγχέει την αποστολή του Μιχαήλ Παλαιολόγου με αυτή του Ιωάννη Αξούχ το 1149⁴⁹.

Πράγματι ο Χωνιάτης μέσα σε μια παράγραφο 15 σειρών και με άξονα τη δράση του Παλαιολόγου σκιαγραφεί την ιστορία της βυζαντινής εκστρατείας στην Ιταλία συμπύσσοντας γεγονότα τα οποία εξελίχθηκαν κατά τη διάρκεια 5 τουλάχιστον χρόνων (1150-1155)⁵⁰. Πέρα όμως από αυτό, όσον αφορά στο γεγονός της αποστολής του Παλαιολόγου στην Ιταλία, νομίζω πως ο Χωνιάτης προσάγει μια άλλη, διαφορετική και όχι λανθασμένη λόγω άγνοιας ή σύγχυσης πληροφορία.

45. Κίνναμος 135.18 κ.ε.: *Ἐντέταλο δέ αὐτοῖς χρήματα μεγάλα πρὸς βασιλέα κεκομισμένοι, εἰ μὲν ἐντὸς ἄλπεων διατριβὴν ποιῆσθαι τὸν Φρειδερίκον ἀκούσαιεν, ὁμοῦ πάντας ἐντυγχάνειν αὐτῷ ἀποτέρω δὲ γεγονότος, τὸν Μιχαὴλ μὲν σὺν τοῖς χρήμασιν ἐπὶ Ἰταλίαν ἰέναι, τοὺς δὲ τὴν ἐπὶ Φρειδερίκον στέλλεσθαι, κὰν ἐκεῖνος τῶν δεδογμένων ἀμελήσῃ, αὐτοὺς λοιπὸν καὶ καθ' ἑαυτοὺς Ἰταλίαν μεταποιεῖσθαι.*

46. Βλ. F. Chalandon, *Domination* II. 191-192. – Του ιδίου, *Comnènes* 350 σημ. 6. .

47. F. Chalandon, *Comnènes* XXIX: «... Niketas ... très insuffisamment renseigné sur les guerres d' Italie...». – Πρβλ. και P. Magdalino, *Manuel I* 18, ο οποίος εκφράζει την ακραία, κατά τη γνώμη μου, άποψη ότι «his narrative (= Χωνιάτης) of the war with Sicily is so confused as to be almost worthless».

48. F. Chalandon, *Comnènes* XXIX. – Ο J. Fr. Vannier, «Premiers Paléologues» 154 σημ. 10, θεωρεί εσφαλμένη τη μαρτυρία του Χωνιάτη όσον αφορά την άφιξη του Μιχαήλ Παλαιολόγου στη Βενετία.

49. H. von Kap-Herr, *Politik* 124. Βλ. ωστόσο την αντίρρηση του F. Chalandon, *Comnènes* XXIX, ότι ο Χωνιάτης έχει πει προηγουμένως ό,τι γνώριζε γι' αυτή την πρώτη προσπάθεια (από τον Αξούχ) την οποία μόλις που σκιαγράφησε.

50. Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος πέθανε πρόωρα στο Bari την άνοιξη (πιθανώς Μάρτιο) του 1156 ύστερα από σύντομη ασθένεια: Κίνναμος 151.7-11, ο οποίος θεωρεί το γεγονός του θανάτου του ως απαρχή τροπής των πραγμάτων για τους Βυζαντινούς στην Ιταλία: *μέχρι μὲν οὖν και ἐνταῦθα κατὰ ῥοὺν ἐφέρετο Ῥωμαίοις τὰ πράγματα, τὸ δ' ἐντεῦθεν ὑποβασκαίνειν ἡ τύχη τοῖς εὐκληρήμασιν ἤρξατο* (151.5-7).

Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά τα όσα αφηγείται σχετικά ο Χωνιάτης. Η φράση του *ἐπέπερ ἢ πρὸς Σικελίαν ἀφιξίς αὐτῶ ἀπηγορεύετο* αφήνει να εννοηθεί ότι ο Μανουήλ εξέτασε κατά πόσο ήταν δυνατόν να πραγματοποιήσει την ιδέα του να πλεύσει κατά του Ρογήρου, ιδέα που είχε προσωρινά εγκαταλείψει (φθινόπωρο του 1149) για να στραφεί κατά των Σέρβων, και έκρινε ότι η κατάσταση πραγμάτων την περίοδο αυτή (άνοιξη 1150) δεν ήταν ευνοϊκή για ένα τέτοιο εγχείρημα. Ίσως είχε πληροφορηθεί για νέες επαναστατικές διαθέσεις των Σέρβων (οι οποίες πράγματι θα εκδηλωθούν λίγους μήνες αργότερα)⁵¹, γεγονός που επέβαλλε επαγρύπνηση στο χώρο της Βαλκανικής και αυτοπρόσωπη παρουσία του εκεί· ίσως ακόμη, το πιθανότερο, είχε από νωρίς εκτιμήσει ότι ο Κορράδος, ο οποίος αντιμετώπιζε προβλήματα υγείας⁵² και προβλήματα μέσα στο ίδιο του το κράτος εξαιτίας της επανάστασης του δούκα Welf, που είχε οργανωθεί με τη χρηματική υποστήριξη του Ρογήρου στις αρχές του 1150⁵³, θα ήταν ανέφικτο γι' αυτόν να τηρήσει τις υποσχέσεις του για κάθοδό του στην Ιταλία και σύμπραξη από κοινού στον πόλεμο κατά του Ρογήρου, τουλάχιστον μέσα στην εκστρατευτική περίοδο του 1150, όπως είχε αποφασιστεί στη συμφωνία που είχαν υπογράψει τον Δεκέμβριο του 1148⁵⁴, έστω και αν τις υποσχέσεις αυτές δεν παρέλειπε να τις επαναλαμβά-

51. Ο Μανουήλ θα εκστρατεύσει κατά των Σέρβων, οι οποίοι υποστηρίζονταν τώρα και από τους Ούγγρους, το φθινόπωρο του 1150: Κίνναμος 103. 23 κ.ε. – Χωνιάτης 92. 29 κ.ε. – F. Chalandon, *Comnènes* 387 κ.ε. – I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Γ'* 169 κ.ε.

52. Βλ. επιστολή του Κορράδου προς τον Μανουήλ (Φεβρουάριος 1150): Wibaldi, *Epistolae* no 237, σ. 356 (έκδ. Ph. Jaffé, *Monumenta Corbeiensia*. Bibliotheca Rerum Germanicarum I, Berlin 1864, ανατ. Aalen 1964): «... gravique terciana febre maceratos nos prorsus imbecilles et fere inutiles per sex mensium spatium detinuit». – Επιστολή του Κορράδου προς την αυτοκράτειρα Ειρήνη (Απρίλιος 1150): Wibaldi, *Ep.* no 243, σ. 365: «Excusatos nos sufficienter credimus, veritatis existente constantia, tam de incursatis regni nostri finibus quam de invalidudine corporali». – F. Chalandon, *Domination* II. 150. – Του ιδίου, *Comnènes* 338.

53. Ο Ρογήρος για να εμποδίσει τα σχέδια του Κορράδου για κάθοδό του στην Ιταλία βοήθησε με χρηματικά ποσά τον αντίπαλό του δούκα Welf να οργανώσει μια συμμαχία Γερμανών πριγκίπων και να επαναστατήσει εναντίον του στις αρχές του 1150. Ο Welf ηττήθηκε τελικά στο Flochberg (8 Φεβρουαρίου 1150). Βλ. επιστολή Κορράδου προς την αυτοκράτειρα Ειρήνη (Απρίλιος 1150): Wibaldi, *Ep.* no 243, σ. 364: «... dominus ille Welpho, qui vir magnae nobilitatis et potentiae in regno nostro habetur ... per Sicylie tyrannum a Hierosolimis reditum habuit et, accepta non parva ipsius infami pecunia, per sacramenta et per obsides ei firmavit, quod nos et nostros et nostrum imperium perturbare et infestare modis omnibus laboraret. Quod, postquam ad propria rediit, adiunctis sibi quibusdam perfidis non parvi apud nos momenti et nominis, instanter facere cepit ... Intra quod temporis spacium, cum essemus in civitate Spira ad iusticias regni faciendas et ad exercenda publica iudicia, praenominatus Welpho cum dulcissimo filio, tuo nepote ... prope castellum nostrum Flochperhc acie conserta dimicavit; ubi, ... suorum multis tam cede quam captione amissis, noctis beneficio adiutus, vix evasit». Βλ. και *Ep.* no 244, σ. 366, no 245, σ. 367. – F. Chalandon, *Domination* II. 146-147 και 150. – Του ιδίου, *Comnènes* 334-335, 338.

54. Για τη συμφωνία Κορράδου και Μανουήλ κατά του Ρογήρου βλ. Κίνναμος 87.6 κ.ε. - Επιστολή Κορράδου προς την αυτοκράτειρα Ειρήνη: Wibaldi, *Ep.* no 243, σ. 363. 25 και no 198, σ.

νει στην αλληλογραφία του με τον Μανουήλ και την αυτοκράτειρα Ειρήνη⁵⁵.

Οι συνθήκες όπως διαμορφώνονταν, η απειλή των Σέρβων που τον κρατούσε καθηλωμένο στη Βαλκανική αφενός, και αφετέρου η εκτίμησή του ότι ο Κορράδος δεν επρόκειτο να κατεβεί στην Ιταλία, πρέπει να έπεισαν τον Μανουήλ να καταφύγει σε άλλη λύση: στην αποστολή ενός «δραστηρίου» άνδρα που θα ετοίμαζε στο ιταλικό έδαφος την υποδομή της επιχείρησης κατά του Νορμανδού βασιλιά, την οποία σκόπευε να ξεκινήσει αμέσως μόλις εξασφάλιζε το μέτωπο της Βαλκανικής⁵⁶. Γιατί δύσκολα μπορεί να πιστέψει κανείς ότι ο Μανουήλ θα άφηνε στην τύχη τους τα πράγματα στην Ιταλία: τον Ρογήρο να προσεταιρίζεται ισχυρούς υποστηρικτές και να υποκινεί επαναστάσεις πιστών υποτελών της αυτοκρατορίας⁵⁷.

Η αποστολή λοιπόν του Μιχαήλ Παλαιολόγου στην Ιταλία το 1150 ήταν επιβεβλημένη και αποσκοπούσε τόσο σε στρατιωτικούς λόγους (προετοιμασία της επικείμενης εκστρατείας με τη συγκρότηση μισθοφορικών δυνάμεων) όσο και διπλωματικούς (επιτήρηση των κινήσεων του Ρογήρου, προσέλκυση συμμάχων). Άλλωστε η μαρτυρία του Χωνιάτη ότι ο Παλαιολόγος πήγε πρώτα στη Βενετία⁵⁸ και εκεί είχε *ἐπὶ πᾶσι συγκροτοῦντά οἱ καὶ συναντιλαμβανόμενον τον «κόμητα Ἀλέξανδρον»* (της Gravina)⁵⁹ είναι σύμφωνη και με μαρτυρίες επιστολών από το αρχείο του Wibald, οι οποίες κάνουν λόγο για παρουσία του Αλέξανδρου της Gravina το 1150 στη Βενετία⁶⁰, καθώς και για βυζαντινούς απεσταλμένους στην Πίζα⁶¹, οι οποίοι είχαν σταλεί με σκοπό την εξασφάλιση της υποστήριξης των δυο πόλεων στον πόλεμο εναντίον του Νορ-

316.26, no 252, σ. 377. – Annales Palidenses, MGH SS XVI, σ. 83. 55. – H. von Kap-Herr, *Politik* 32 κ.ε. – F. Chalandon, *Comnènes* 326-328. – I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Γ'* 162.

55. Wibaldi, *Ep.* no 237, σ. 355-357, κυρίως σ. 356.22-25: «Si itaque, Deo impediante, propositum nostrum ad tempus est retardatum, non tamen est omnino evacuatum; et promissionis nostre effectus magis est dilatus quam frustratus», αυτόθι no 243, σ. 363-366. – F. Chalandon, *Domination* II. 150 κ.ε. – Του ιδίου, *Comnènes* 338 κ.ε.

56. Όπως παρατηρεί ο P. Magdalino, *Manuel I* 55, ο Μανουήλ ήθελε πρώτα να εξουδετερώσει την απειλή στη Βαλκανική, όπου σε περίπτωση αποτυχίας θα διακυβεύονταν το κύρος της αυτοκρατορίας στην περιοχή, χωρίς όμως να χάνει από τα μάτια του τον κύριο στόχο του, να μεταφέρει δηλαδή μέσα στην Ιταλία τον πόλεμο εναντίον του Ρογήρου.

57. F. Chalandon, *Domination* II. 146 κ.ε. – Του ιδίου, *Comnènes* 334-335, 384. – P. Magdalino, *Manuel I* 54-55.

58. Χωνιάτης 91.14: *...εις Βενετίαν ἀφίκετο πρότερον.*

59. Χωνιάτης 91.18-19.

60. Wibaldi, *Ep.* no 243, σ. 365-366: γίνεται λόγος για τον κόμητα Αλέξανδρο της Gravina ο οποίος βρισκόταν στη Βενετία (Απρίλιος 1150) ως απεσταλμένος του Μανουήλ, και τον οποίο κάλεσε ο Κορράδος για να του δώσει προφορικές οδηγίες που έπρεπε να γνωστοποιήσει στον βυζαντινό αυτοκράτορα.

61. Wibaldi, *Ep.* no 344, σ. 477.10-11: γίνεται λόγος για απεσταλμένους του Μανουήλ, οι οποίοι στάλθηκαν στην Πίζα από τον Κορράδο: «... legatos excellentissimi fratris nostri Graecorum imperatoris ad universitatem vestram direximus».

μανδού βασιλιά που επρόκειτο σύντομα να ξεκινήσει⁶².

Θα έλεγα ότι η πληροφορία αυτή του Χωνιάτη περί αποστολής του Μιχαήλ Παλαιολόγου το 1150 στη Βενετία δεν αποτελεί σύγχυση ή αναχρονισμό ούτε και εφεύρημά του. Είναι απλώς μια άλλη μαρτυρία που δεν αναφέρει ο Κίνναμος. Νομίζω ότι οι αφηγήσεις των δύο ιστορικών αλληλοσυμπληρώνονται: ο Παλαιολόγος είχε σταλεί στην Ιταλία ήδη το 1150, όπως λέγει ο Χωνιάτης, προκειμένου να προετοιμάσει εκεί τα πράγματα ενόψει της επικείμενης βυζαντινής εκστρατείας⁶³, η οποία όμως δεν θα ξεκινήσει παρά το 1155, οπότε έλαβε χώρα και η αποστολή των Μιχαήλ Παλαιολόγου και Ιωάννη Δούκα μαζί με τον Αλέξανδρο της Gravina στην Ιταλία με τις συγκεκριμένες οδηγίες δράσης που αναφέρει ο Κίνναμος⁶⁴.

Σύγχυση ή χρονολογική ανακρίβεια θεωρείται ότι περιέχει επίσης η αφήγηση του Χωνιάτη που αφορά στην εκστρατεία του νορμανδικού στόλου στην Κωνσταντινούπολη το 1158.

Ο Χωνιάτης αναφέρει το γεγονός αυτού του ναυτικού εγχειρήματος των Νορμανδών στη βυζαντινή πρωτεύουσα αμέσως μετά τη σύναψη της βυζαντινο-νορμανδικής ειρήνης το 1158⁶⁵.

Ο Μανουήλ μετά την ήττα στο Βρεντήσιον (Brindisi) (28 Μαΐου 1156)⁶⁶, η οποία ουσιαστικά σήμαινε και το τέλος της βυζαντινής κυριαρχίας στην Ιταλία, αντιλαμβανόμενος ότι οι διπλωματικές ισορροπίες στον ιταλικό χώρο εί-

62. Βλ. και F. Chalandon, *Domination II*. 150. – Του ιδίου, *Comnènes* 338.

63. Ο Μανουήλ πίστευε προφανώς ότι η καταστολή της σερβικής επανάστασης και η αποκατάσταση των πραγμάτων στη Βαλκανική θα απαιτούσε λίγο χρόνο. Πρβλ. και P. Magdalino, *Manuel I* 54.

64. 135.14 κ.ε. – Ο Κίνναμος δεν αναφέρει σε ποιά πόλη της Ιταλίας έφθασαν πρώτα οι βυζαντινοί απεσταλμένοι. Ο F. Chalandon πιστεύοντας ότι η αποστολή του Παλαιολόγου στη Βενετία το 1150 που αναφέρει ο Χωνιάτης είναι αυτή που ο Κίνναμος τοποθετεί το 1155, θεωρεί ως απίθανο ο Παλαιολόγος να πήγε στη Βενετία δεδομένων των μη καλών σχέσεων Βυζαντίου και Βενετίας αυτή την εποχή, εξαιτίας της συνθήκης που είχαν κλείσει οι Βενετοί τον Φεβρουάριο του 1155 με τον βασιλιά της Σικελίας, και δέχεται ως τόπο άφιξης του Παλαιολόγου την Αγκώνα (*Domination II*. 192. – Του ιδίου, *Comnènes* 350 σημ. 5). Την Αγκώνα δέχονται ο H. von Kar-Herr, *Politik* 138 και ο P. Magdalino, *Manuel I* 59, ενώ αντίθετα ο P. Lamma, *Comneni e Staufer* 191-192, θεωρεί ως πιθανή τη Βενετία, όπως και ο I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Γ΄* 184, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι βυζαντινοί απεσταλμένοι έφθασαν πρώτα στη Βενετία, όπου στρατολόγησαν μισθοφόρους, και μετά προχώρησαν στην Αγκώνα. Πρέπει ωστόσο να επιστημονομε εδώ ότι η μαρτυρία για άφιξη του Παλαιολόγου στη Βενετία τοποθετείται από τον Χωνιάτη όχι το 1155 αλλά το 1150, όταν οι σχέσεις Βυζαντίου και Βενετίας ήταν ακόμη καλές.

65. Χωνιάτης 98.11 κ.ε.

66. Την ημερομηνία δίνουν τα *Annales Casinenses*, MGH SS. XIX, σ. 311. Την πολιορκία και την ανακατάληψη του Μπρίντιζι από τους Νορμανδούς αφηγείται εκτενώς ο Κίνναμος 162.3 κ.ε., 164.22 κ.ε., 166.15 κ.ε. – Χωνιάτης 95.9-15. – F. Chalandon, *Domination II*. 228-229. – Του ιδίου, *Comnènes* 369-370.

χαν αλλάξει και ότι δεν θα μπορούσε πια να κλείσει συμμαχία με τον Φρειδερίκο Βαρβαρόσσα, βλέποντας όπως λέγει ο Χωνιάτης, τις τεράστιες απώλειές του κυρίως σε χρήμα (*ἐγγύς γάρ που τριακοσίων κεντηναρίων χρυσίων ἀνάλωκε*)⁶⁷ σκέφθηκε να συνθηκολογήσει με τον Γουλιέλμο Α΄ (διάδοχο του Ρογήρου Β΄ στο θρόνο του βασιλείου της Κ. Ιταλίας και Σικελίας από το 1154). Άρπαξε λοιπόν την ευκαιρία μιας παπικής πρεσβείας και έστειλε το καλοκαίρι του 1157⁶⁸ τον πρωτοστράτορα Αλέξιο στην Αγκώνα με τον διπλό σκοπό να προβεί κατ' αρχήν στη στρατολόγηση μισθοφόρων από τις ιταλικές περιοχές προκειμένου να εισβάλει στο κράτος του Γουλιέλμου, αλλά ταυτόχρονα να αρχίσει διαπραγματεύσεις εάν οι περιστάσεις φαίνονταν ευνοϊκές για τη σύναψη ειρήνης⁶⁹.

Ο Αλέξιος σημείωσε αρκετές επιτυχίες κατορθώνοντας να στρατολογήσει μισθοφόρους και να προσεταιριστεί πολλές πόλεις⁷⁰, κρίνοντας όμως μετά τη συνάντησή του κοντά στην Αγκώνα με τους απεσταλμένους του Φρειδερίκου, που είχαν έρθει στην Ιταλία τον Ιανουάριο του 1158, ότι μια αντιπαράταξη προς τον Γερμανό ηγεμόνα ήταν τελείως ασύμφορη, μεθόδευσε και ώθησε τον αυτοκράτορα να κλείσει ειρήνη με τον Γουλιέλμο⁷¹, η οποία υπογράφηκε την άνοιξη του 1158⁷². Ο Γουλιέλμος, όπως λέγει ο Χωνιάτης, συμφώνησε να παραδώσει τους βυζαντινούς αιχμαλώτους του 1156⁷³, όχι όμως αυτούς που είχαν αιχμαλωτιστεί κατά την επιδρομή των Νορμανδών το 1147 στη Θήβα και την Κόρινθο⁷⁴.

Αμέσως μετά την αφήγηση των διαπραγματεύσεων που κατέληξαν στη συνθήκη ειρήνης με τον Γουλιέλμο το 1158 ο Χωνιάτης περνά στην παρουσίαση του εγχειρήματος του νορμανδικού στόλου στην Κωνσταντινούπολη λέγοντας ότι δεν πέρασε πολύς καιρός (από τη σύναψη της ειρήνης) και ο Γου-

67. Χωνιάτης 97.60.

68. Η χρονολογία σύμφωνα με τα *Annales Ceccanenses*, MGH SS. XIX, σ. 284.

69. Χωνιάτης 96.56 κ.ε. – Κατά τον F. Chalandon, (*Domination* II. 249. – Του ιδίου, *Comnènes* 378) ο αυτοκράτορας είχε την πρόθεση στρατολογώντας στρατεύματα πάνω στη νορμανδική μεθόριο να πιέσει για διαπραγματεύσεις και ήλπιζε ότι ο φόβος μιας νέας εισβολής θα έκανε τον Γουλιέλμο να αποφασίσει να κλείσει ειρήνη με όρους ευνοϊκούς για το Βυζαντινό κράτος.

70. Κίνναμος 170.15 κ.ε. – F. Chalandon, *Comnènes* 378.

71. Χωνιάτης 97.14 κ.ε. – F. Chalandon, *Domination* II. 252-253. – Του ιδίου, *Comnènes* 379-380. – I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Γ΄* 195-196.

72. Βλ. F. Chalandon, *Domination* II. 253 και σημ. 2. – Του ιδίου, *Comnènes* 380-381. – Σύμφωνα με τα *Annales Casinenses*, MGH SS. XIX, σ. 311, η διάρκεια της ειρήνης συμφωνήθηκε για 30 χρόνια.

73. Δηλαδή τους αιχμαλώτους από το βυζαντινό εκστρατευτικό σώμα και τους στρατηγούς Ιωάννη Δούκα και Αλέξιο Βρυέννιο που είχαν συλλάβει μετά την ήττα στο Μπρίντζι (28 Μαΐου 1156): Κίνναμος 168.14 κ.ε. – Βλ. F. Chalandon, *Domination* II. 229. – Του ιδίου, *Comnènes* 370.

74. Χωνιάτης 98.1 κ.ε. – Πρβλ. και Κίνναμος 175.16-17.

λιέλμος διέταξε τον κόμητα του στόλου Μάιο να καθελκύσει από τα νεώρια 40 ταχύπλοα πλοία και να πλεύσει στην Κωνσταντινούπολη όπου τα πληρώματα των πλοίων με δυνατές φωνές, ώστε να ακουστούν από τους πολίτες της βυζαντινής πρωτεύουσας, να επευφημήσουν αυτόν ως «κύριόν τε και βασιλέα» Σικελίας και Ακυλίας, Καπύης και Καλαβρίας και τῶν μεταξὺ τούτων χωρῶν καὶ νήσων ὄλων και να εξευτελίσουν τον βυζαντινό αυτοκράτορα (απειλώντας τον προφανώς στην ίδια του την πρωτεύουσα)⁷⁵. Ο Μάιος ενεργώντας σύμφωνα με τις διαταγές που είχε λάβει παρέκαμψε τον Μαλέα και διαπλέοντας το Αιγαίο και τον Ελλήσποντο έφτασε στη βυζαντινή πρωτεύουσα. Από εκεί τα νορμανδικά πλοία εισχώρησαν στον Κεράτιο και εκτόξευσαν βέλη εναντίον του παλατιού των Βλαχερνών. Κατόπιν επιστρέφοντας στάθηκαν απέναντι στο μεγάλο παλάτι, όπου τα πληρώματα μεγαλοφώνως και με δυνατές ζητωκραυγές επευφήμησαν τον βασιλιά τους⁷⁶. Το επεισόδιο, σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενα του Χωνιάτη, εντυπωσίασε τον πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης, άφησε όμως αδιάφορο τον Μανουήλ, ο οποίος το θεώρησε απλώς ως ένα αστείο και κενόδοξο εγχείρημα⁷⁷.

Για το έτος 1158 οι δυτικές πηγές αναφέρουν επιδρομή του νορμανδικού στόλου εναντίον των παραλίων του Βυζαντίου όχι όμως και της Κωνσταντινούπολης. Σύμφωνα με τα Annales Pisani τον Ιούνιο του 1158 στόλος (που ετοιμάστηκε κατά τη διάρκεια του χειμώνα από τον Γουλιέλμο) από 140 γαλέρες και 24 μεταγωγικά πλοία που μετέφεραν περίπου 10.000 άνδρες κατέπλευσε στην Εύβοια όπου συνάντησε τον βυζαντινό στόλο. Ο επικεφαλής του νορμανδικού στόλου (δεν αναφέρεται το όνομά του) κατά τη σύγκρουση που έλαβε χώρα συνέλαβε και κατέκαψε βυζαντινά πλοία, λεηλάτησε και τυρπώλη-

75. Χωνιάτης 98.11 κ.ε.: 'Αλλ' οὔπω μακρὸς διαλελοίπει καιρός, ... καὶ ... ὁ ῥήξ (Γουλιέλμος) ... τῷ κόμητι τοῦ στόλου Μαῖω διακελεύεται νῆας τετταράκοντα ταχυναυτούσας πάσας καθελκύσαι τῶν νεωρῶν καὶ φραξάμενον κραταιότερον τὴν Κωνσταντίνου καταλαβεῖν καὶ αὐτόν μὲν ἐπ' ἀκροάσει τῶν ἀστυπόλων ἀναγορευῆσαι Σικελίας καὶ Ἀκυλίας Καπύης τε καὶ Καλαβρίας καὶ τῶν μεταξὺ τούτων χωρῶν καὶ νήσων ὄλων κύριόν τε καὶ βασιλέα, βασιλέα δ' ἐκφαιλίσαι Ῥωμαίων καὶ κακῶς εἰπόντα ἐπανελθεῖν.

76. Χωνιάτης 99.22 κ.ε.: Ἀμέλει τοι καὶ τὰ ἐντεταλμένα πληρῶν Μαῖος, Μαλέαν ἐπικάμψας καὶ τὸν Αἰγαῖον κόλπον παραλλάξας καὶ παρημειφῶς Ἑλλήσποντον, τῇ βασιλίδι πόλει προσώκειλε. Καὶ πρῶτα μὲν τὸν ἐσέχοντα πορθρὸν διαπλεύσας καὶ τοῖς ἐν Βλαχέρναις βασιλείοις κατακολπίσας βέλη κατ' αὐτῶν ἀφῆκεν ἀργυρέους ἔχοντα τοὺς ἀτράκτους ἀλλημιμένους ἐς βάθος χρυσῶ· ἐν δὲ τῷ ἐκεῖθεν τὸν αὐτὸν ἐπαναμετρεῖν πλοῦν ἀπέναντι τοῦ μεγάλου παλατίου τὰς κώπας σχάσας τὸν οἰκείον ῥῆγα ταῖς εὐφημίαις διατρανοῖ, συνεπηχοῦντος τοῦ ναυτικοῦ πληρώματος καὶ θορυβῶδη τελοῦντος τὴν ἀνακήρυξιν.

77. Χωνιάτης 99.32 κ.ε.: ...πολὺς δὲ ἀνὰ τὴν πόλιν ἐπεκύμαινε τάραχος, βασιλέως μὴ παρόντος ἐντός. Καὶ ἦν καὶ τοῦτο καύχημα τῷ Σικελίας ῥήγι καὶ εἰς μέγιστον ἀνεγράφετο τροπαιούχημα. Ὁ δὲ Μανουὴλ εἰς παίγιον τὸ γεγονός ἀναφέρων τὸν τοιαύτας ἑαυτῷ τιμὰς μνηστεύομενον ῥῆγα, ἢ τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν ληστεύοντα, διακενῆς ἀφῆκε βρενθῆσθαι καὶ φυσᾶν ἐπ' οὐδενὶ χρησιῶ κατορθώματι.

σε την πόλη της Εύβοιας (δηλαδή τη Χαλκίδα) και στη συνέχεια τον Αλμυρό και τον Άγιο Ιάκωβο των Πιζανών μαζί με έναν πύργο τους. Οι Νορμανδοί επιδρομείς κατέστρεψαν και ερήμωσαν μεγάλο μέρος του Βυζαντίου, προσθέτουν τα Χρονικά, προξενώντας «μεγάλο φόβο στην Κωνσταντινούπολη και λύπη στον αυτοκράτορα». Ο επικεφαλής του στόλου με όλο το στρατό του επέστρεψε θριαμβευτής τον Σεπτέμβριο στον βασιλιά Γουλιέλμο στη Σικελία⁷⁸.

Οι ίδιες πληροφορίες απαντούν και στην πιο συνοπτική αφήγηση των *Romaldi Annales*, τα οποία όμως αναφέρουν επί πλέον ως επικεφαλής του νορμανδικού στόλου στην επιχείρηση αυτή τον Στέφανο (αδελφό του κόμητα Μαΐου που αναφέρει ο Χωνιάτης)⁷⁹.

Από τους περισσότερους ερευνητές πιστεύεται ότι ο Χωνιάτης εδώ από σύγχυση μεταφέρει στη βασιλεία του Γουλιέλμου τις λεπτομέρειες της εκστρατείας του νορμανδικού στόλου του 1149 εναντίον των ακτών του Βυζαντίου, που αναφέρουν ο Κίνναμος και οι δυτικές πηγές.

Την άνοιξη του 1149, σύμφωνα με την αφήγηση του Κίνναμου και των δυτικών χρονικών, ενώ ο Μανουήλ ήταν απασχολημένος με την εκπόρθηση του φρουρίου της Κέρκυρας, ο Ρογήρος επιχείρησε αντιπερισπασμό στέλνοντας τον στόλο του υπό τον Γεώργιο Αντίοχο να λεηλατήσει τα βυζαντινά παράλια⁸⁰ ελπίζοντας έτσι να εξαναγκάσει τον βυζαντινό αυτοκράτορα να εγκα-

78. Bernardi Maragonis, *Annales Pisani*, MGH SS. XIX, σ. 243.4-244.5 (στο εξής: *Annales Pisani*): «Anno Domini 1158. Guilielmus rex Cicie a Kalendis Aprelis usque ad Kalendas Octubres magnum fecit stolum 140 galearum et 24 dermonum, qui dermones portaverunt 400 milites. Quem stolum rex Guilielmus in mense Iunio misit cum suo amirato et cum multis de suis baronibus super imperatorem Constantinopolitanum; qui stulus pervenit ad Negropo, ubi erat exercitus imperatoris Constantinopolitani et magnus stulus de mari. Amiratus regis Guilielmi bellum viriliter incepit in mari et in terra, eosque devicit et superavit, et totum stolum imperatoris Constantinopolitani retinuit, et civitatem Negropo pugnando fortiter cepit, destruxit et expoliavit, et multam pecuniam inde atraxit, civitatem et stolum maris in continenti igne combusit. Mox etiam civitatem Almiro audacter aggressus est, eamque civitatem et Sanctum Iacobum Pisanorum cum turre cepit et expoliavit, eamque igne incendit. Postea magnam partem Romanie devastavit et expoliavit. Unde Constantinopolim magnum habuit timorem, et imperator magnum dolorem. Et sic amiratus regis Guilielmi cum toto exercitu suo cum magno honore et triumpho et ingenti gloria in mense Septembris reversus est ad regem Guilielmum in Siciliam».

79. Romoaldi II. archiepiscopi Salernitani *Annales*, MGH SS. XIX, σ. 429.21-25 (στο εξής: *Romoaldi Annales*): «Non multo post tempore magnum stolium preparavit, et ipsum cum Stephano ammirato in Romaniam misit. Qui ad Egripum veniens, maximum stolium Emanuelis imperatoris ibidem preparatum invenit. Cum quo viriliter decertavit et ipsum devicit, multos de Grecis cepit, stolium combussit, Egripum et vicinas civitates expoliavit et sic victor in Siciliam rediit». – Βλ και F. Chalandon, *Domination* II. 247. – Του ιδίου, *Comnènes* 376. – I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Γ* 193-194.

80. Sigeberti *Continuatio Praemonstratensis*, MGH SS. VI, σ. 454.48 (στο εξής: *Continuatio Praemonstratensis*): «Georgius dux navium regis Siciliae ... vastatis et spoliatis Graecorum provinciis ...».

ταλείψει την πολιορκία της Κέρκυρας⁸¹. Ο Μανουήλ απέσπασε αμέσως μια μοίρα του στόλου που μετείχε στην πολιορκία και την έστειλε υπό τον Χουρούπη εναντίον του νορμανδικού στόλου⁸². Στη σύγκρουση με τα βυζαντινά πλοία υπό τον Χουρούπη, που έλαβε χώρα κοντά στο ακρωτήριο Μαλέας⁸³, ο νορμανδικός στόλος ηττήθηκε⁸⁴ αλλά 40 πλοία του κατόρθωσαν να ξεφύγουν και να φθάσουν κοντά στην Κωνσταντινούπολη⁸⁵, στο νησί Δάμαλι, όπου τα πληρώματα, αφού αποπειράθηκαν καθώς φαίνεται να αποβιβαστούν και αποκρούστηκαν, πυρπόλησαν κάποια οικήματα και τελικά εγκατέλειψαν το εγχείρημά τους με πολλές απώλειες⁸⁶.

Από τον Άραβα ιστορικό Ibn al-Athir και από δυτικές πηγές μαρτυρείται ότι οι Νορμανδοί σ' αυτή την εκστρατεία τους υπό τον Γεώργιο Αντίοχο έριξαν εναντίον του βασιλικού παλατιού βέλη⁸⁷, «πύρινα» κατά τον Andrea Dandolo⁸⁸, ή, σύμφωνα με την *Continuatio Praemonstratensis*, «χρυσά»⁸⁹. Ο

81. Κίνναμος 98.15-19: *Ρογέριος δὲ ὁ Σικελῶν τύραννος πρὸς τῇ Κερκύρα διατρίβειν βασιλέα πυθόμενος στόλον ἐπὶ γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐπεμπεν, ἐκεῖνο κατὰ νοῦν ἔχων ὅπως δηλαδὴ τῇ πρὸς ἐκεῖνα μεταφορᾷ τῆς πολιορκίας ἀποσχέσθαι καταναγκάσειε.*

82. Κίνναμος 98.19-21: *Βασιλεὺς δὲ μοῖραν τινα τῶν σὺν αὐτῷ ἀποθέμενος νεῶν αὐτὰς μὲν ὑπὸ στρατηγούντι τῷ Χουρούπη Σικελοῖς ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων, ὥσπερ ἔφην, ἰοῦσιν ἀντιταξομένως σπουδῇ ἐπεμπεν.*

83. *Historia ducum Veneticorum*, MGH SS. XIV, σ. 75.22-24: «... una cum exercitu imperatoris pars exercitus Venetorum contra regis exivit exercitum; et obvians ei apud Maleum ...».

84. Στα πλαίσια αυτής της σύγκρουσης του βυζαντινού στόλου με τον νορμανδικό τοποθετείται από τον Κίνναμο και από δυτικές πηγές το επεισόδιο που συνέβη με τον βασιλιά της Γαλλίας Λουδοβίκο Ζ΄, ο οποίος επιστρέφοντας από τους Αγίους Τόπους έτυχε να πλείει κοντά στα νορμανδικά πλοία και κατά την ώρα της σύγκρουσης με τον βυζαντινό στόλο, επειδή βρισκόταν πάνω σε νορμανδικό πλοίο, παρ' ολίγο να συλληφθεί αιχμάλωτος από τους Βυζαντινούς: Κίνναμος 87.14 κ.ε. – *Continuatio Praemonstratensis*, MGH SS. VI, σ. 454. – *Historia Pontificalis* (a. 1149), MGH SS. XX, σ. 536.35 κ.ε. – *Andreae Danduli ducis Venetiarum Chronica per extensum descripta aa. 46-1280 d.C.*, έκδ. E. Pastorello, εν *Rerum Italicarum Scriptores XII. 1*, Bologna 1938, σ. 243.7-9 (στο εξής: Andrea Dandolo, *Chronica*). – Βλ. και F. Chalandon, *Comnènes* 330-331.

85. Κίνναμος 101.5-8: *ὁ δὲ Σικελὸς στόλος εἰς χεῖρας τοῖς ἀμφὶ τὸν Χουρούπη ἔλθων ὁ μὲν πλεῖστος κατηγώνιστο, τετταράκοντα δὲ νῆες ἐξ αὐτῶν τὸν κίνδυνον διαφυγοῦσαι ἐπὶ Βυζάντιον ἦλθον.* – *Historia ducum Veneticorum*, MGH SS. XIV, σ. 75, όπου, προφανώς με υπερβολή, αναφέρεται ότι 40 νορμανδικά πλοία αιχμαλωτίστηκαν, άλλα βυθίστηκαν και τα υπόλοιπα μόλις που κατόρθωσαν να γλυτώσουν και να επιστρέψουν στη Σικελία.

86. Κίνναμος 101.9-11: *ταῖς δὲ περὶ τὴν Δαμάλειος περαιοῖαν πῦρ ἐπαφεῖναι πειρασάμενοι και ταγωγαῖς αἰσχροῦς ἐκείθεν ἀτηλλάγησαν πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀποβαλόντες.*

87. Ibn al-Athir, *El Kamel-Altevarykh*, εν *Recueil des historiens des croisades, Historiens orientaux* τ. I, Paris 1842, σ. 477 (στο εξής: Ibn al-Athir, *El Kamel-Altevarykh*): «Les Francs lancèrent des flèches contre les fenêtres du palais du roi».

88. Andrea Dandolo, *Chronica* 243: «... in palacium regium sagittas igneas iniecit» (Γεώργιος Αντίοχος).

89. *Continuatio Praemonstratensis*, MGH SS. VI, σ. 454.49-51: «sagittas aureas in palatium imperatoris jecerat» (Γεώργιος Αντίοχος).

Κίνναμος αφηγείται ακόμη ότι τα πλοία του νορμανδικού στόλου επιστρέφοντας συναντήθηκαν με βυζαντινά πλοία που μετέφεραν στην Κωνσταντινούπολη χρήματα από τους φόρους της Κρήτης. Στη σύγκρουση που επακολούθησε τα νορμανδικά πλοία νικήθηκαν και πάλι και τα περισσότερα αιχμαλωτίστηκαν⁹⁰.

Ο H. von Kap-Herr ορμώμενος από κάποια αναλογία που διαπιστώνεται μεταξύ της αφήγησης του Χωνιάτη για το ναυτικό εγχείρημα των Νορμανδών στην Κωνσταντινούπολη το 1158 και των αφηγήσεων των δυτικών πηγών για την εκστρατεία του νορμανδικού στόλου υπό τον Γεώργιο Αντίοχο το 1149, η οποία αφορά κυρίως στη μαρτυρία για εκτόξευση βελών εναντίον του βασιλικού παλατιού⁹¹, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο Χωνιάτης δεν είχε υπόψη του άλλη επίθεση του νορμανδικού στόλου εκτός από αυτή του 1149, την οποία μεταθέτει μετά την ειρήνη μεταξύ Βυζαντίου και Σικελίας του 1158⁹². Επισμαίνει επίσης ότι ο Χωνιάτης αναφέρει ως αρχηγό του νορμανδικού στόλου τον Μάιο, ο οποίος όμως είχε ήδη πριν από τη βυζαντινο-νορμανδική ειρήνη αντικατασταθεί από τον αδελφό του Στέφανο⁹³.

Παρόμοια άποψη, ότι πρόκειται για την επιδρομή του νορμανδικού στόλου του 1149, εξέφρασε και η H. Ahrweiler υποστηρίζοντας ότι το γεγονός της εμφάνισης των νορμανδικών πλοίων στην Κωνσταντινούπολη το 1158 που αφηγείται ο Χωνιάτης αφορά στα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη δράση των δυο στόλων, του βυζαντινού και του νορμανδικού, στο Αιγαίο το 1149 που αφηγείται ο Κίνναμος, και ότι η ναυτική νίκη στην «Παρθενική» θάλασσα, που υπαινίσσεται ο Μιχαήλ ο Ρήτωρ στο εγκώμιό του προς τον Μανουήλ⁹⁴, αφορά στη νίκη των βυζαντινών πλοίων που μετέφεραν το φορολογικό έσοδο της Κρήτης κατά τη σύγκρουσή τους με τα νορμανδικά πλοία τα οποία επέστρεφαν στη Σικελία, όπως αφηγείται ο Κίνναμος⁹⁵.

90. Κίνναμος 101.11-14: *Οὐ μὴν οὐδ' ὄσοι τὸν κίνδυνον ἔφυγον ἐρρῦσθησαν ἐς τὸ παντελές. Ναυσί γὰρ περιτυχόντες, αἱ τὸ δημόσιον Κρήτηθεν ἐκόμισον νόμισμα, τῆς μάχης οἱ πλείους γεγόνασι λάφυρον.* – Με την αφήγηση του Κίνναμου ταυτίζεται πιθανότατα και η πληροφορία του Andrea Dandolo (*Chronica* 243.10-11) ότι ο νορμανδικός στόλος επιστρέφοντας από την Κωνσταντινούπολη ήρθε σε σύγκρουση με τον βυζαντινο-βενετικό στόλο και έχασε 19 πλοία του.

91. Η *Continuatio Praemonstratensis* (MGH SS. VI, σ. 454) αναφέρει ότι κατά την εκστρατεία του 1149 «*sagittas aureas in palatium imperatoris jecerat*» (=Γεώργιος Αντίοχος) και ο Χωνιάτης (99.25-27) ότι κατά την εκστρατεία του 1158 οι Νορμανδοί έριξαν εναντίον του παλατιού των Βλαχερνών βέλη ... *ἀργυρέους ἔχοντα τοὺς ἀτράκτους ἀλλημιμένους ἐς βάθος χρυσῶ.*

92. H. von Kap-Herr, *Politik* 123.

93. H. von Kap-Herr, *αὐτόθι*.

94. W. Regel, *Fontes Rerum Byzantinarum*, τ. I, Petropoli 1892, σ. 156-157.

95. H. Ahrweiler, *Mer* 247 κ.ε. Βλ. όμως P. Magdalino, *Manuel I* 57, ότι η βυζαντινή νίκη επί του νορμανδικού στόλου που εξυμνεί ο Μιχαήλ ο Ρήτωρ χρονολογείται το 1154. Για τη χρονολόγηση βλ. F. Makk, *The Arpads and the Comneni: political relations between Hungary and Byzantium*.

Πιθανή σύγχυση των γεγονότων του 1149 με αυτά του 1158 από τον Χωνιάτη δέχεται και ο P. Magdalino⁹⁶. Αντίθετα ο F. Chalandon⁹⁷ δεν δέχεται ότι ο Χωνιάτης από λάθος ανάγει στη βασιλεία του Γουλιέλμου Α΄ τις λεπτομέρειες της εκστρατείας του 1149, παρ' όλη την αναλογία που παρουσιάζει η αφήγησή του με την αφήγησή της εκστρατείας του Γεωργίου Αντιόχου από τους Ibn al-Athir, Andrea Dandolo και Vincent de Bauvais, με το επιχείρημα ότι αν μια σύγχυση μεταξύ Μαΐου και του αδελφού του Στέφανου φαίνεται πιθανή, μια σύγχυση μεταξύ του Γεωργίου Αντιόχου και του Μαΐου φαίνεται πολύ δύσκολη. Η μνεία του Μαΐου ως αρχηγού του στόλου, υποστηρίζει ο F. Chalandon, μας τοποθετεί οπωσδήποτε στην εποχή του Γουλιέλμου Α΄. Πιστεύει τέλος ότι η εμφάνιση των νορμανδικών πλοίων στην Κωνσταντινούπολη που ο Χωνιάτης αναφέρει μετά την ειρήνη του 1158 είναι ανακριβώς τοποθετημένη. Πρέπει να ταυτίζεται με την εκστρατεία που έστειλε ο Γουλιέλμος εναντίον των ακτών του Βυζαντίου υπό τις διαταγές του Στέφανου, αδελφού του Μαΐου, λίγο πριν από την ειρήνη του 1158, όπως μαρτυρούν οι δυτικές πηγές, η οποία όμως, υποστηρίζει ο F. Chalandon, έλαβε χώρα το 1157⁹⁸ (παρόλο που οι δυτικές πηγές τοποθετούν το γεγονός μέσα στο 1158)⁹⁹.

Ο Χωνιάτης, κατά τη γνώμη μου, δεν κάνει σύγχυση της νορμανδικής εκστρατείας του 1158 στην Κωνσταντινούπολη με κάποια προηγούμενη νορμανδική εκστρατεία, όπως αυτή του 1149, ούτε λανθασμένα την τοποθετεί αμέσως μετά το κλείσιμο της βυζαντινο-νορμανδικής ειρήνης το 1158. Η εκκίνηση αυτής της επιχείρησης του νορμανδικού στόλου πιθανότατα άρχισε πριν από τη συμφωνία ειρήνης¹⁰⁰ και ενώ ακόμη συνεχίζονταν οι διαπραγματεύσεις Μανουήλ και Γουλιέλμου —ίσως για να ασκηθεί πίεση στον βυζαντινό αυτοκράτορα και να περιοριστούν οι διεκδικήσεις του— και εξελίχθηκε και μετά τη σύναψή της ως επίδειξη ισχύος, πρόκλησης εντυπώσεων και ταπείνωσης του βυζαντινού αυτοκράτορα μέσα στην ίδια του την πρωτεύουσα. Είναι δύσκολο να υποθέσουμε εξαιτίας κάποιων επί μέρους ομοιοτήτων ότι έγινε σύγχυση με την εκστρατεία του 1149, όταν όχι μόνο ο χρόνος που έλαβαν χώρα και τα πρόσωπα που διηύθυναν αυτές τις εκστρατείες (του 1149 και του 1158) ήταν διαφορετικά, αλλά και τα κίνητρά τους διέφεραν, καθώς στην περίπτωση της εκστρατείας του 1149 αφορούσαν μόνο στη δημιουργία

tium in the twelfth century, Budapest 1989, σ. 61-62.

96. P. Magdalino, *Manuel I* 56 σημ. 105.

97. Βλ. F. Chalandon, *Domination* II. 247-248. – Του ιδίου, *Comnènes* 376-377.

98. F. Chalandon, *Domination* II. 247 σημ. 2.

99. *Annales Pisani*, MGH SS. XIX, σ. 243. – *Romoaldi Annales*, MGH SS. XIX, σ. 429.

100. Κατά τον F. Chalandon, *Domination* II. 253, η ειρήνη πρέπει να υπογράφηκε την άνοιξη του 1158. – Του ιδίου, *Comnènes* 380-381. Όμως τα *Romoaldi Annales*, MGH SS. XIX, σ. 429, τοποθετούν την ειρήνη τον Σεπτέμβριο του 1158.

αντιπερισπασμού που θα ανάγκαζε τον Μανουήλ να εγκαταλείψει την πολιορκία της Κέρκυρας. Το γεγονός της εκτόξευσης βελών κατά του βασιλικού παλατιού της Κωνσταντινούπολης, που αφηγείται ο Χωνιάτης¹⁰¹, και ο Ibn al-Athir και δυτικές πηγές το αναφέρουν στην εκστρατεία του 1149¹⁰², τίποτε δεν αποκλείει να είχε συμβεί και στις δυο νορμανδικές επιχειρήσεις εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Ο Χωνιάτης προφανώς δεν είχε υπόψη του τον Ibn al-Athir ή τις δυτικές πηγές ούτε όσον αφορά την εκστρατεία του νορμανδικού στόλου το 1149, εφόσον για την εκστρατεία αυτή δεν κάνει λόγο, —κατά την οποία, σημειωτέον, σύμφωνα με τον Κίνναμο, τα νορμανδικά πλοία φθάνοντας στην Κωνσταντινούπολη οὐδὲν ὄτι καὶ λόγου ἄξιον ἔδρασαν πυρπολώντας μόνο κάποια σπίτια στην αντικρινή Δάμαλη¹⁰³— ούτε όσον αφορά το γεγονός της εκστρατείας του 1158. Το τελευταίο γίνεται φανερό από δύο στοιχεία: αναφέρει τον κόμητα Μάιο ως επικεφαλής της νορμανδικής εκστρατείας και, δεύτερο, δεν κάνει λόγο για καταστροφές στην Εύβοια και τον Αλμυρό από τον νορμανδικό στόλο.

Ο Χωνιάτης πρέπει, νομίζω, να στηρίχθηκε για την εξιστόρηση των γεγονότων της νορμανδικής εκστρατείας του 1158 κυρίως σε πληροφορίες αυτοπτών μαρτύρων, δηλαδή ανθρώπων που γνώριζαν και του μετέφεραν όσα είχαν δει να διαδραματίζονται μπροστά στην Κωνσταντινούπολη (τα νορμανδικά πλοία να εισδύουν στον Κεράτιο, να τοξεύουν το παλάτι των Βλαχερνών, να επιστρέφουν κατόπιν και μπροστά στο μεγάλο παλάτι να επευφημούν τον βασιλιά τους), οι οποίοι όμως προφανώς αγνοούσαν όσα είχαν συμβεί πριν από την εμφάνιση του νορμανδικού στόλου στην Κωνσταντινούπολη πολύ μακρύτερά τους, δηλαδή τις καταστροφές στην Εύβοια και τον Αλμυρό. Οι πηγές του Χωνιάτη δεν γνώριζαν επίσης ότι δεν ήταν ο Μάιος ο αρχηγός της επιχείρησης αλλά ο αδελφός του Στέφανος, ο οποίος τον είχε αντικαταστήσει στην αρχηγία του νορμανδικού στόλου.

101. Χωνιάτης 99.25-27.

102. Ibn al-Athir, *El Kamel-Altevarykh* σ. 477. – *Continuatio Praemonstratensis*, MGH SS. VI, σ. 454.50. – Andrea Dandolo, *Chronica* 243.9. – Η αναφορά για χρήση «χρυσών» βελών (*βέλη ἀργυρέους ἔχοντα τοὺς ἀτράκτους ἀλημιμένους ἐς βάθος χρυσῶ*), σύμφωνα με τον Χωνιάτη, «*sagittas aureas*» αναφέρει η *Continuatio Praemonstratensis* για την εκστρατεία του 1149) είναι αμφίβολο αν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα —άλλωστε ο Ibn al-Athir μιλά απλώς για «βέλη» (*flèches*) και ο Andrea Dandolo για «πύρινα βέλη» («*sagittas igneas*»)— ή αποτελεί ένα σχήμα λόγου των συγγραφέων, ένα μοτίβο: το εξαιρετικό αντιμετωπίζεται με κάτι επίσης εξαιρετικό· το ξακουστό βασιλικό παλάτι της Κωνσταντινούπολης χτυπήθηκε όχι με κοινά αλλά με χρυσά βέλη. Εκτός βέβαια και αν θεωρήσουμε ότι οι Νορμανδοί πράγματι επιχρυσώσαν τα βέλη τους για να δώσουν την αίσθηση του μεγαλείου και του πλούτου τους στα μάτια των κατοίκων της βυζαντινής πρωτεύουσας.

103. Κίνναμος 101.5 κ.ε.

Ο Κίνναμος δεν κάνει καμιά νύξη για το γεγονός αυτό της νορμανδικής εκστρατείας στην Κωνσταντινούπολη το 1158, το οποίο πρέπει όμως να γνώριζε. Η σιωπή του μπορεί να ερμηνευτεί από δύο λόγους: είτε από σεβασμό προς το πρόσωπο του αυτοκράτορα (όπως κάνει και σε άλλες περιπτώσεις)¹⁰⁴, είτε επειδή, έχοντας υπόψη του την αντίδραση του Μανουήλ που χαρακτηρίσε τις ενέργειες του νορμανδικού στόλου στην Κωνσταντινούπολη ως επεισόδιο χωρίς σημασία, θεώρησε ότι ήταν περιττό να αναφερθεί.

104. Βλ. και ανωτ. σ. 204-205.